

Юлія Короткова
(Маріуполь, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ГРЕЦІЇ ТА КІПРУ

У статті вивчається досвід Греції та Кіпру у застосуванні міжкультурного підходу у навчанні іноземних мов у вищих закладах освіти. Аналізуються погляди грецьких та кіпрських учених на сутність міжкультурного підходу, зміст і структуру міжкультурної компетенції та шляхи її формування на заняттях з іноземної мови.

Ключові слова: міжкультурний підхід, іншомовна комунікативна компетенція, міжкультурна компетенція, формування міжкультурної компетенції.

In this article the experience of Greece and Cyprus in applying intercultural approach while teaching foreign languages in Higher Educational Establishments is studied. The views of Greek and Cyprus scientists on the essence and structure of intercultural competence and ways of its formation on foreign language lessons is analyzed.

Keywords: intercultural approach, foreign language communicative competence, intercultural competence, formation of intercultural competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями

Інтеграція України в європейський та світовий освітній простір, глобалізаційні процеси в світі, взаємопроникнення та контактування різних культур призводить до необхідності переосмислення мети навчання іноземної мови на всіх ланках освітньої галузі. Так, останнім часом багато науковців стверджують, що бездоганне знання іноземної мови на рівні її носія не завжди є запорукою продуктивного іншомовного спілкування. Досить часто для досягнення мети спілкування набагато більше значення відіграє не досконале володіння іноземною мовою, а знання національно-культурних, ментальних рис співрозмовника.

Учені стверджують, що володіння необхідними знаннями та досвідом спілкування допоможе учню, а потім і дорослому співіснувати з людьми інших націй та національностей, проявляючи терпимість, толерантність, повагу та інтерес до інших мов, культур, релігій і цінностей.

З огляду на це, все більшої популярності в Україні набуває новий вид освіти – освіта міжкультурна, а звідси і новий підхід до навчання іноземних мов – міжкультурний. Кращому усвідомленню сутності цього підходу та особливостей його застосування сприятиме узагальнення зарубіжного педагогічного досвіду, зокрема таких країн, як Греція та Кіпр, котрі активно займаються цією проблемою вже понад двадцять років.

Аналіз основних досліджень і публікацій, присвячених даній проблемі і на які спирається автор

Серед учених-методистів, як вітчизняних, так і зарубіжних, важко знайти тих, хто б не займався дослідженням підходів і методів у навчанні іноземних мов. Це такі вчені, як Н. Гальскова, Н. Гез, С. Ніколаєва, О. Мироліубов, Ю. Пассов, Л. Щерба, А. Щукін, Ч. Брумфіт, У. Літвуд, Г. Уїдоусан та багато інших. Питанням застосування міжкультурного підходу у навчанні іноземних мов присвячено праці таких науковців, як: І. Бахов, Н. Васильєва, Н. Гальскова, Н. Гез, О. Гончарова, Г. Єлізарова, М. Корочкіна, А. Маслова, С. Тер-Мінасова та багато інших.

Сутність та особливості реалізації підходів до навчання мов у деяких європейських країнах ставали предметом досліджень таких науковців, як О. Кузнецова (Великобританія), І. Пасинкова (США), В. Гаманюк (Німеччина) та інших.

Виділення невирішених проблем, яким присвячено статтю

Проте щодо Греції та Кіпру, то питання підходів, зокрема міжкультурного, до навчання іноземних мов у цих країнах до сих пір не привертало уваги вітчизняних дослідників.

Формування мети і завдання статті

Отже, метою статті є проаналізувати особливості застосування міжкультурного підходу до навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Греції та Кіпру кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Як зазначають грецькі та кіпрські науковці, усі підходи і методи навчання іноземних мов, котрі застосовувались протягом другої половини ХХ століття (аудіовізуальний, аудіолінгвальний, сугестивний, комунікативний та інші), хоча й різняться один від одного, проте мають і спільні характеристики. Вони були побудовані на ідеології монолінгвальної та монокультурної політики, яка почала суперечити потребам світової спільноти щодо збереження її мовного й культурного розмаїття. Ця потреба наприкінці ХХ століття породила нові проблеми в галузі іншомовної освіти, в результаті чого постали пропозиції щодо необхідності забезпечення багатомовної освіти в школі-ВНЗ та застосування різноманітних шляхів навчання іноземних мов, спрямованих на розвиток не лише комунікативної, а й так званої «міжкультурної компетенції» [1]. Так, з'явився новий підхід до навчання іноземних мов, який отримав назву – міжкультурний.

З'ясуємо насамперед, яким чином грецькі та кіпрські учені визначають сутність міжкультурної компетенції (МКК) та її місце серед складових іншомовної комунікативної компетенції.

Грецька дослідниця П. Каламбетсу-Корака наполягає, що міжкультурна комунікативна компетенція, на відміну від комунікативної компетенції, покликана забезпечити учня вміннями соціокультурного та ідеологічного характеру, а саме: вміннями об'єктивного вивчення і сприйняття європейської дійсності, виховання терпимості до іншого, неприйняття позиції мовної/культурної нерівності, здійснення спроби розвитку єдиної європейської моралі, прийняття антропоцентричних ініціатив з метою творчого співіснування і миру [4 : 402].

Грецькі учені Е. Канакіду та В. Папаянні міжкультурну компетенцію розглядають у трьох ракурсах:

- 1) як здатність до різного роду адаптації;
- 2) як здатність до результативного спілкування;
- 3) як здатність до налагодження міжособистісних зв'язків [8 : 43].

На думку грецького науковця Г. Спінтуракіса, міжкультурну компетенцію слід розуміти як здатність до результативного спілкування між особами, які співпрацюють, впливають одна на одну, проте не належать до однієї культурної, етнічної чи мовної спільноти. Міжкультурна компетенція означає, що особа є готовою засвоїти нові форми поведінки та їх ефективно застосовувати у відповідному культурному середовищі [8 : 44].

Кіпрська дослідниця Е. Канга наполягає, що формування міжкультурної комунікативної компетенції співвідноситься безпосередньо з поняттям «багатомовна грамотність» (πολυγλωσσικός γραμματισμός, англ. відповідник plurilingual literacy) як головним фактором формування здатності особи відчувати та приймати культурне розмаїття.

Докладніше, на думку Е. Канга, багатомовна грамотність функціонує як поле, в якому:

- виховується розуміння понять «культура», «багатомовність», «полікультурність» завдяки реалізації принципів поваги особистісних цінностей, національної ідентичності, прийняття відмінностей (мовних і культурних), взаємоповаги, розуміння «чужого»;
- розвиваються такі соціальні уміння, як: соціалізація, гнучкість у пристосуванні до нових умов, спілкування і співпраця, колективізм, самовпевненість від усвідомлення того, що незалежність думки і дії має регулюватися на засадах соціальної відповідальності;
- просувається соціолінгвістичний та прагматичний вимір мови, засоби досягнення взаємовпливу і взаємодії між особами різних мовно-культурних середовищ;

- розвиваються уміння міжкультурного спілкування за допомогою емпіричних підходів багатомовності та полікультурності [3].

В. Дендрінос вживає термін «міжмовна комунікативна компетенція», при формуванні якої увага концентрується на педагогічному підході до навчання іноземної мови, покликаною готувати учнів вживати мови, які вони вивчають, як мови контакту, і таким чином збільшувати кількість та якість комунікацій з носіями цих мов. Таке навчання мов орієнтоване розвивати в учнів здатність брати участь у комунікативних актах, застосовуючи соціокультурні знання й уміння, комунікативні стратегії, різноманітність і поліфункціональність текстів, транслінгвістичні і транскультурні знання [2 : 49-50].

На думку більшості грецьких і кіпрських учених, ключовим у понятті «міжкультурна компетенція» є слово «культура». Як зазначає грецький дослідник А. Сапіріді, раніше поняття «культура» визначалося як сукупність досягнень, набутих певною нацією. За останні роки переважає визначення культури як такої, що включає і спосіб життя певного середовища, також і систему цінностей, яку приймають всі члени цього середовища. Так, якщо раніше грецька культура асоціювалась з Платоном, Акрополем, Олександром Македонським тощо, то сьогодні це ще й ретсіна (сорт вина з домішкою камеді), гра в кості в грецькій кав'ярні тощо. Такий спосіб визначення культури, на думку А. Сапіріді, є більш демократичним, бо не передбачає розподіл культур на вищі (такі що досягли певних вершин) та нижчі (такі, що ніколи не розвивались та не мали вагомих здобутків). Проте, як зауважує авторка, і тут є певні проблеми. Якщо в першому випадку досить легко схарактеризувати певну культуру, описавши всі її досягнення, то в другому, більш широкому її розумінні, неможливо всім дійти згоди щодо її одностайної характеристики. По-перше, тому що кожна культура може по-різному сприйматись навіть своїми ж представниками. Так, поняття «дозвілля/розваги греків» одними тлумачиться як «нічні клуби», іншими як «філармонія»; одні виховують дитину в дусі жорсткої конкуренції, інші в дусі християнських

цінностей, які сповідують байдужість до земних благ. По-друге, будь-яка культура постійно змінюється, а тому змінюється й уявлення про неї [6].

Аналіз навчальних посібників з іноземної мови, які використовувались у Греції та Кіпрі протягом другої половини ХХ століття, показав, що культурний компонент в них завжди був присутнім, бо вважалось, що учень/студент паралельно з будовою мови, має оволодівати й певними знаннями про народ, мова якого вивчається, та про його культурні надбання. Найдавніший із відомих методів навчання іноземної мови – граматико-перекладний – дотримувався вузького розуміння культури і відповідно до культурного компоненту вводив відомості з історії, політики, мистецтва, науки тощо. Пізніше аудіовізуальний метод намагався вводити теми, що мали відношення до повсякденного життя мешканців країни, мова якої вивчалась (наприклад, покупки, харчування, дозвілля). Нову точку зору на роль культурного компоненту розвинув комунікативний підхід. Відомо, що цей підхід розвивався під впливом двох нових галузей мовознавства: соціолінгвістики та прагматики. З першої галузі був запозичений акцент на використання мови, а не на її будову, а звідси кожна фраза учня іноземною мовою мала бути обумовлена певною ситуацією спілкування із врахуванням того, хто говорить, з ким, з якою метою тощо. З прагматики комунікативний підхід запозичив розуміння мови як діяльності. Наприклад, одну й ту ж мовну дію можна висловити різними мовними засобами. Так, фразу «Закрий вікно», окрім наказового способу, можна висловити питальним реченням: «Закриєш вікно?», або сказати «Ой, тут дуже тягне», дивлячись відповідно на співрозмовника.

Таким чином, представники комунікативного підходу дійшли висновку, що учень, окрім мовленнєвих умінь, потребує розширення уявлення про те оточення, мова якого вивчається. Тобто вільний користувач мовою обирає необхідні засоби відповідно до ситуації спілкування та ієрархічних зв'язків із співрозмовником («одну» мову використовуємо, коли спілкуємось з послом, «іншу» – з другом). А значить для продуктивної комунікації має враховуватись

ще один параметр: що можна говорити представникові іншої культури, а що – не варто.

Теоретичні ідеї знаходили своє відображення у практиці навчання іноземних мов як і у шкільній, так і у вищій освіті. Так, у 90-х роках ХХ століття до навчальних планів іншомовних університетських відділень було введено такі дисципліни, як «Соціолінгвістика» та «Прагматика».

Щодо першої, то за навчальним планом відділення англійської мови та філології Афіньського національного університету імені І. Каподістрії 1999-2000 року, метою даної дисципліни було усвідомлення студентами сутності нової міжгалузевої науки «соціолінгвістика», її ключових питань та методів їх вирішення. Головним завданням дисципліни було ознайомлення майбутніх фахівців з багатовимірними зв'язками мови і суспільства, що передбачало аналіз чинників, котрі ініціюють мовне розмаїття як в межах одного суспільства, так і в різних суспільних середовищах. Вивчалися чинники, що обумовлюють вибір людиною тих чи інших мовних засобів (наприклад, соціальний клас, стать, вік, географічний або соціальний простір, також комунікативна ситуація) та досліджувались такі соціолінгвістичні феномени, як двомовність і багатомовність, місцеві діалекти, особлива мов певних соціальних груп, мовний розвиток або застій. Кінцевою мета дисципліни було усвідомлення того, що мова є залежною від того суспільного середовища, в якому вона вживається [5 : 39].

Під час засвоєння дисципліни «Прагматика» студенти вивчали значення/зміст речень/тексту в межах позамовних параметрів комунікації [5 : 17-18].

Стосовно дисципліни «Вступ до психолінгвістики», то зміст останньої передбачав засвоєння майбутніми філологами таких тем:

- а) зв'язки психолінгвістики з психологією та лінгвістикою;
- б) проблема мови як вродженої чи набутої здатності людини (мовна компетенція і мовна поведінка); біхевіористський та раціоналістичний підходи до мови; «мова» тварин – мова людини;

в) оволодіння мовою (фонетика, граматики, лексика);

г) відтворення та розуміння мови у дорослому віці. Комунікативний вимір мови [5 : 41-42].

Міжкультурний підхід до навчання іноземних мов, який розвивався на базі комунікативного, окрім знання соціокультурних реалій, передбачав формування в студентів почуття терпимості, емпатії, толерантного ставлення до іншого, «чужого». Реалізації цього завдання сприяла дисципліна «*Мова і література*», метою якої було вдосконалення англомовної комунікативної компетенції та збагачення знань студентів про культуру англомовних народів через читання відповідних літературних творів. Детальніше, студенти з семи запропонованих мали прочитати чотири невеличкі сучасні романи, тематика яких розкривала проблеми та інтереси молодих людей, а стиль характеризувався гумором і безпосередністю, що мало наштовхнути на обговорення та висловлення власних думок у формі есе. Також студенти спостерігали, як вживання мови сприяє створенню уявлень про народ і як створюються естетичні результати, які мають за відправну точку природний та соціокультурний досвід людей [5 : 52].

Нарешті безпосереднє відношення до нашого дослідження мав предмет «*Міжкультурна теорія комунікації*», головною метою якого було глибоке усвідомлення студентами взаємозв'язку і взаємовпливу мови і суспільства. У цьому контексті аналізувалось поняття «ввічливість» як вираження дистанції (негативна ввічливість) та як вираження солідарності (позитивна ввічливість) в різних соціальних групах. Вивчались особливості телефонної комунікації в різних соціальних контекстах, подібності та відмінності у вживанні мови у чоловіків і жінок. Студенти мали усвідомити головний принцип міжкультурної комунікації, який полягав у тому, що різні соціальні групи не можна зіставляти щодо рівня їх ввічливості через те, що вони різняться способом, яким ввічливість розуміють, а також і способом, яким її виражають. Дисципліна мала і практичний характер через залучення студентів до активного обговорення порушених проблем та виконання ряду завдань. За бажанням студенти збирати

та аналізувати зразки повсякденного англійського та грецького мовлення, що враховувалось під час підсумкового оцінювання з дисципліни [5 : 56-57].

Звичайно, і практичний курс англійської мови був спрямований не лише на розвиток комунікативної компетенції у чотирьох видах мовленнєвої діяльності, а й на підготовку майбутніх філологів до міжкультурного спілкування. Так, наприклад, під час вивчення дисципліни «Англійська мова» велика увага надавалась вивченню ідіом. Ідіоми англійської мови вивчались у порівнянні з грецькими, при чому порівняння здійснювалось на мовному, концептуальному, стилістичному та культурному рівнях.

Подібну ситуацію спостерігаємо і в Кіпрському університеті, заснованому в 1989 році. З самого початку діяльності в університеті було створено такі іншомовні відділення, як **відділення англійської, французької та німецької філології**, навчальні плани яких містили дисципліни, спрямовані на формування міжкультурної компетенції майбутніх філологів. Серед них: «Соціолінгвістика», «Прагматика», «Психолінгвістика», «Соціальна багатомовність», «Американська література та культура» тощо. Формуванню міжкультурної компетенції студентів-філологів приділялася значна увага і на практичних курсах з іноземної мови шляхом застосування таких методів, як: рольова та ділова гра, симуляція, педагогічне моделювання, стимулювання інтересу до вивчення й аналізу культурних явищ, їх співпереживання, методи виховання толерантності по відношенню до інших культур тощо.

Більше того, в кінці ХХ століття в Греції та Кіпрі виокремилась така наукова галузь, як «міжкультурна дидактика», котра перебувала під впливом досліджень про іммігрантів, а саме під впливом вивчення питань міжкультурної освіти й виховання. Ці дослідження спочатку не мали відношення до уроку іноземної мови, а намагались зменшити прірву між представниками різних націй у полікультурних суспільствах (якими на сьогодні є більшість європейських країн). Поступово ідеї міжкультурної освіти було перенесено й на вивчення іноземної мови, що дало поштовх для обґрунтування нового міжкультурного підходу до її вивчення.

Так, А. Сапіріді розробила модель міжкультурної дидактики стосовно вивчення іноземної мови, в основу якої покладено такі принципи:

- теоретичний фундамент міжкультурної дидактики спирається на культурні відмінності. Той, хто вивчає іноземну мову, вступаючи в контакт з іншою культурою і відкриваючи в ній певні культурні відмінності, пізнає себе і вчиться одночасно долати упередження, які він має щодо нової іншомовної спільноти;

- міжкультурна дидактика проектується на прикладні дослідження, які вивчають життя й культурні відмінності представників двох суспільств;

- міжкультурна дидактика включає й освіту вчителів іноземної мови, їх підготовку до відповідної організації навчального процесу;

- вимагає наявності відповідних навчальних посібників, які реалізують принцип порівняння різних культур [6].

Протягом першого десятиріччя XXI століття навчальні плани іншомовних відділень Греції та Кіпру збагачувались новими дисциплінами з міжкультурною складовою, оновлювався зміст вже існуючих дисциплін.

Так, наприклад, метою навчальної дисципліни *«Міжкультурне спілкування»* (відділення англійської мови та філології Афінського університету) залишається розуміння студентами взаємовпливу мови і суспільного оточення, в якому вона вживається, для чого, як і раніше, досліджується зміст поняття «ввічливість/вихованість» (ευγένεια), а саме такі його відтінки, як негативна ввічливість (αρνητική ευγένεια), тобто демонстрація дистанції (έκφραση απόστασης) в стосунках з іноземцями та позитивна ввічливість (θετική ευγένεια), тобто демонстрація близькості/гостинності (έκφραση οικειότητας) у ставленні до представників різних етносів й культур. Окрім цього, аналізуються лінгвістичні та паралінгвістичні засоби спілкування, особливо висловлення просьби/прохання в грецькій та англійській мовах, а також і в інших мовах світу. Окрім цього, досліджується зв'язок між такими поняттями, як «стать» і «ввічливість» [7].

Слід зазначити, що застосування міжкультурного підходу в Греції та на Кіпрі, окрім формування міжкультурної компетенції, передбачає також надання можливості грецьким учням/студентам рівноцінно вивчати як мови міжнародного значення (англійська, німецька, французька), так і мови інших країн-членів Європейського Союзу. Хоча в дійсності перевага надавалась і продовжує надаватись саме названим трьом мовам. У грецько-кіпрській науці навіть існують поняття «сильні мови» («ισχυρές γλώσσες») – англійська, німецька, французька, та «слабкі» («ασθενείς γλώσσες») – португальська, балканські мови тощо. Тому однією з пропозицій грецьких та кіпрських учених початку ХХІ століття є введення до навчальних планів принаймні двох іноземних мов, однієї міжнародної та однієї регіональної, для забезпечення умов результативного спілкування і взаєморозуміння між представниками країн-членів ЄС [1].

Отже, в університетах Греції та Кіпру з кінця ХХ століття активно застосовується міжкультурний підхід у навчанні іноземних мов, який жодним чином не заперечує комунікативного, проте вимагає не лише розвитку умінь спілкування в заданих ситуаціях, а й умінь досягнення взаєморозуміння з представниками інших культурних середовищ, готовності до продуктивної взаємодії, відмови від стереотипів, розвитку в себе здатності до емпатії, толерантного ставлення до людей інших націй та віросповідань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Δενδρίνου Β. Η διδασκαλία της ξένης γλώσσας / Β. Δενδρίνου [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_e8/e_7_thema.htm.

2. Δενδρίνου Β. Πολυγλωσσικός Граμματισμός στην Ε.Ε. : Εναλλακτικά Προγράμματα Ξενόγλωσσης Εκπαίδευσης / Β. Δенδρίνου // Πολιτικές γλωσσικού πλουραλισμού και ξενόγλωσση εκπαίδευση στην Ευρώπη. – Αθήνα : Μεταίχμιο. – 2004. – Σ. 47–59.

3. Καγκά Ε. Διαπολιτισμική επικοινωνία και διαθεματικότητα / Ε. Καγκά [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/yprodrasi9.2b/1vathmia/keimena/Διαπολιτισμική επικοινωνία και διαθεματικότητα.pdf](http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/yprodrasi9.2b/1vathmia/keimena/Διαπολιτισμική_επικοινωνία_και_διαθεματικότητα.pdf).

4. Καλλιαμπέτσου-Κόρακα Π. Ξενόγλωσση τάξη και ανάπτυξη διαπολιτισμικής επικοινωνιακής ικανότητας των μαθητών / Π. Καλλιαμπέτσου-Κόρακα // Πολιτικές γλωσσικού πλουραλισμού και ξενόγλωσση εκπαίδευση στην Ευρώπη. – Αθήνα : Μεταίχμιο. – 2004. – Σ. 401–408.

5. Οδηγός Σπουδών του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, ακαδημαϊκού έτους 1999-2000. – Αθήνα, 1997.

6. Σαπιρίδου Α. Εγκυκλοπαιδικός οδηγός. Το πολιτισμικό στοιχείο στο μάθημα της ξένης γλώσσας / Α. Σαπιρίδου [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_e10/e_9_thema.htm.

7. Το Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : πρόσβαση : <http://www.enl.uoa.gr/swf/indexloader.html>.

8. Χαρίτος Β. Η διαπολιτισμική προσέγγιση στην εκπαίδευση των φοιτητών των ΠΤΔΕ : διδακτορική διατριβή / Β. Χαρίτος. – Θεσσαλονίκη, 2011. – 280 σ.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Короткова Юлія Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітнього менеджменту та педагогіки Маріупольського державного університету.